

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการพื้นที่สีเขียวเพื่อความยั่งยืนในเขตชุมชนเทศบาลนครเชียงราย ได้ศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งหัวข้อต่างๆ ตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว
2. แนวคิดเกี่ยวกับสวนสาธารณะ
3. แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
4. ทฤษฎีและแนวความคิดการวางผังเมือง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว

แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่สีเขียว เป็นแนวความคิดที่มาจากประเทศตะวันตก มีต้นกำเนิดมาจากทฤษฎีขนาดเมืองในอุดมคติ (Ideal City Size) ของกรีก ซึ่งกล่าวว่า เมืองจะเติบโตไปตามที่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า และถูกควบคุมโดยข้อจำกัดทางกายภาพ ต่อมาประเทศอังกฤษได้นำแนวความคิดนี้มาใช้กับนครลอนดอนตั้งแต่สมัยพระนางเจ้าอลิซาเบทที่ 1 ในปี ค.ศ. 1580 โดยได้มีประกาศห้ามก่อสร้างที่อยู่อาศัยในรัศมี 3 ไมล์ของนครลอนดอน แต่นโยบายนี้ประสบความล้มเหลวจนกระทั่งศตวรรษที่ 19 จึงได้มีนักคิดหลายท่านนำแนวคิดเรื่องพื้นที่สีเขียวมาฟื้นฟูใหม่และได้มีการตราพระราชบัญญัติบังคับใช้เมื่อปี ค.ศ. 1938 รวมทั้งบรรจุเข้าเป็นนโยบายแห่งชาติของอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1955 (เสนห์ นิยมไทย, 2535 : 9) และยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยได้นำแนวคิดนี้มาใช้โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 และได้มีการตราข้อบัญญัติท้องถิ่น กำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิด หรือบางประเภทขึ้นใช้บังคับในท้องที่หลายแห่ง

2.1.1 ความหมายของพื้นที่สีเขียว

ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายพื้นที่สีเขียว ซึ่งมีผู้ได้ให้ความหมาย ดังนี้

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2540 : 69) ได้กล่าวไว้ว่า พื้นที่สีเขียว หมายถึง พื้นที่ซึ่งมีสภาพเป็นธรรมชาติควรแก่การอนุรักษ์ เช่น พื้นที่ป่า พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่ชายน้ำ พื้นที่ชายหาดหรือชายทะเล พื้นที่โล่งว่างรอบเมือง เช่น พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่สาธารณะประโยชน์ พื้นที่โล่งว่างในเมือง เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น พื้นที่โล่งว่างอื่นๆ เพื่อกิจกรรมของเมือง โบราณสถาน แหล่งชุมชนโบราณและพื้นที่อื่นๆ ที่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์ในแง่ของการพักผ่อนหย่อนใจหรือเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง

สุวัฒนา ธาดานิติ (2531 : 1) ได้อธิบายความหมายของคำว่า พื้นที่สีเขียวว่า หมายถึง พื้นที่ซึ่งมีการกำหนดเขตการใช้ที่ดิน (Zoning) โดยผ่านกฎหมายเพื่ออนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมบนพื้นที่ดินที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับการเพาะปลูก เนื่องจากคุณภาพดินและสภาพลม ฟ้า อากาศ ตลอดจนการควบคุมการปลูกสร้างอาคารและการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ ซึ่งจะมีผลเสียต่อการทำการเกษตร หรือต่อสิ่งจำเป็นพื้นฐานของเกษตรกรรม พื้นที่สีเขียว ซึ่งได้รับการกำหนดโดยกฎหมายเช่นนี้ อาจเรียกว่า รั้วสีเขียว (Green Belt)

สมพงษ์ จิรบัณฑิตสุข (อ้างถึงในเสนห์ นิยมไทย, 2535 : 10) ได้นิยามไว้ว่า พื้นที่รั้วสีเขียว หมายถึง พื้นที่ซึ่งมีรูปลักษณะเป็นแนวหรือแถบกว้างล้อมรอบเมือง โดยมากจะเป็นบริเวณที่โล่งหรือบริเวณเกษตรกรรมที่ปราศจากอาคาร หรือมีแต่อาคารบางประเภทในจำนวนน้อยที่สุด และมีข้อกำหนดการใช้ ที่ดินเข้มงวด เพื่อวัตถุประสงค์ในการควบคุมการขยายตัวของเมือง

สำนักผังเมือง (อ้างถึงในเสนห์ นิยมไทย, 2535 : 10) พื้นที่สีเขียว หมายถึง บริเวณที่เป็นที่ว่างรอบๆ เมือง หรือระหว่างเมืองต่อเมือง ซึ่งเป็นบริเวณที่จะอนุรักษ์ไว้อย่างถาวรเพื่อจำกัดมิให้เมืองโตมากจนเกินไป และป้องกันมิให้เมืองเจริญเติบโตจนแผ่ขยายไปเชื่อมกับเมืองอื่น

นอกจากนี้ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2540 : 258) ได้จำแนกประเภทของพื้นที่สีเขียว ได้เป็น 3 ประเภท

1. พื้นที่สีเขียวเพื่อการอนุรักษ์
2. พื้นที่สีเขียวรอบชานเมือง
3. พื้นที่สีเขียวเพื่อการนันทนาการหรือพักผ่อนหย่อนใจ

ในที่นี้จะเน้นเฉพาะพื้นที่สีเขียวเพื่อการนันทนาการหรือพักผ่อนหย่อนใจเป็นหลัก โดยวัตถุประสงค์ของการมีพื้นที่สีเขียวก็เพื่อต้องการให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี

มีอากาศบริสุทธิ์ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและสถานที่ออกกำลังกาย เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในอดีตเมืองส่วนใหญ่ยังเป็นเมืองเล็กๆ ที่มีที่ว่างมากมายสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ ไม่ว่าจะเป็นที่ดินภายในบริเวณบ้าน วัด และสวนสาธารณะ เมื่อเมืองขยายใหญ่ขึ้น เศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว ความต้องการที่ดินเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เพิ่มขึ้นส่งผลให้ที่ดินทุกตารางนิ้วมีราคาตามไปด้วย ที่ดินหลายๆ แห่งจึงกลายเป็นอาคารสูงขึ้นมาแทนที่ ผู้คนไม่มีเวลาปลูกต้นไม้ภายในบริเวณบ้าน ที่ว่างเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจลดลง เด็กๆ ไม่มีที่วิ่งเล่น คนชราไม่มีที่พักผ่อนหย่อนใจ ความไม่สมดุลระหว่างพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เมืองได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมของเมืองให้ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่าในการวางแผนระยะหลังๆ จะได้มีการตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่สีเขียวมากขึ้น โดยการกำหนดนโยบายและออกกฎหมายเพื่อควบคุมการใช้ที่ดินและการก่อสร้างอาคาร แต่ในทางปฏิบัติหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้นการไม่เห็นความสำคัญของพื้นที่สีเขียวและการวางแผนระยะยาว ทำให้เมืองเต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างและถนนเพื่อรองรับการจราจรแทนพื้นที่โล่งว่างเพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ

พื้นที่สีเขียวในเขตภูมิภาค

การจัดสร้างสวนสาธารณะ การบำรุงรักษา และการจัดให้มีพื้นที่สีเขียวอื่นๆ ถือเป็นภารกิจหนึ่งของเทศบาลที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ซึ่งเทศบาลหลายแห่งก็ได้ตระหนักถึงความจำเป็นในหน้าที่ที่ต้องการจัดหาพื้นที่สีเขียวเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน

นอกเหนือจากสวนสาธารณะและสวนหย่อมแล้ว พื้นที่สีเขียวที่ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนา ได้แก่

- แนวขอบตลิ่งของพื้นที่รองรับน้ำท่วม อาจทำเป็นสวนสาธารณะ ปลูกต้นไม้หรือทำเป็นสนามหญ้า
- พื้นที่ริมคลอง ริมน้ำ ทะเลสาบ และทะเล ควรปลูกต้นไม้วางอุปกรณ์ประกอบหรือตกแต่งบริเวณให้เหมาะสมเพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ
- พื้นที่สองข้างทาง เกาะกลางถนน ทางเดินเท้า ควรจัดทำเป็นสวนหย่อมและพื้นที่สีเขียว
- พื้นที่ว่างที่กั้นระหว่างพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ที่กินแตกต่างกัน ควรพัฒนาให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจโดยปล่อยให้พืชและสัตว์เติบโตเองโดยธรรมชาติ
- สนามกีฬาสาธารณะชุมชน

- สนามเด็กเล่นในโรงเรียน สถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ควรส่งเสริมให้มีการดูแลรักษาและพัฒนาไว้ใช้เอง
- พื้นที่สวนและจุดริ้วต่างๆ ในชุมชนเมือง ควรส่งเสริมให้มีการดูแลรักษาและพัฒนาไว้ใช้เพื่อส่วนร่วม
- สวนหย่อมในบริเวณศูนย์การค้าและย่านธุรกิจ ควรส่งเสริมให้จัดให้สวยงามเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง
- สวนและสนามส่วนตัว ควรส่งเสริมให้ดูแลและบำรุงรักษาให้ดี เพื่อความสวยงามและให้สภาพแวดล้อมที่ดี
- สวนบนคาบฟ้า ระเบียงหรือกระบะปลูกต้นไม้ริมหน้าต่างควรส่งเสริมให้บำรุงรักษาให้ดี เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีแก่ผู้ใช้อาคารและเสริมภูมิทัศน์ที่สวยงามแก่ถนน
- บริเวณที่มีมุมมองจากถนน ควรส่งเสริมให้มีการจัดระเบียบในการปลูกต้นไม้และไม้ประดับ เพื่อให้เกิดทัศนียภาพที่งดงามจากถนน
- ปรับพื้นที่โล่งว่าง รกร้าง ทั้งที่สาธารณะและส่วนบุคคลที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นสนามกีฬาหรือที่สำหรับเล่นกีฬา

เทศบาลควรมีนโยบายสร้างและดูแลรักษาพื้นที่สีเขียวในเขตเมืองอย่างจริงจัง โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้ (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2540 : 262)

- กำหนดมาตรฐานการจัดบริการสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการนันทนาการต่างๆ
- มีแผนจัดหา ดูแลรักษาพื้นที่สีเขียว โดยกำหนดให้โครงการพัฒนาที่ดินต่างๆ ต้องจัดให้มีพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เพื่อการนันทนาการไว้
- วางกฎระเบียบ ข้อบัญญัติและประกาศ เพื่อสนับสนุนนโยบายการจัดการพื้นที่สีเขียว
- ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดหา จัดการและดูแลรักษาพื้นที่สีเขียว

2.1.2 ประโยชน์ของพื้นที่สีเขียว

สุรเชษฐ์ เศษฐมาส และคณะ (2537 : 8-9) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของพื้นที่สีเขียว ดังนี้

1. ด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม

- เป็นพื้นที่สร้างอากาศบริสุทธิ์เปรียบเสมือนปอดให้ประชากร โดยต้นไม้จะดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เราหายใจออกมา และจากโรงงานอุตสาหกรรม และเครื่องจักรกลต่างๆ แล้วปลดปล่อยก๊าซออกซิเจนออกมา

- ช่วยกรองหรือดูดซับฝุ่นละออง โดยเฉพาะตามถนนต่างๆ
- ช่วยลดภาวะของเสียง
- ปรับสภาพภูมิอากาศให้ดียิ่งขึ้น ลม ฟ้า อากาศที่มีผลต่อชีวิตประจำวัน

มากที่สุด คือ รังสีจากดวงอาทิตย์ อุณหภูมิของบรรยากาศ ลม และความชื้น ต้นไม้ในเมืองช่วยปรับสภาพภูมิอากาศ จุดภาคเหล่านี้ให้เหมาะสมต่อการดำรงชีพ ไม่ร้อนอบอ้าวหรือหนาวเย็นเกินไป

- แนวถนนที่มีต้นไม้จะให้สีสันต่างๆ สวยสดงดงาม ให้ความร่มเย็นแก่ผู้เดินถนน ลดความร้อนและแสงสะท้อนจากพื้นถนน
- แถบสีเขียว ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับรับน้ำหลากก่อนระบายลงสู่่อ่าวไทย และกั้นน้ำมิให้ทะลักเข้าสู่เขตเมืองอันเป็นการป้องกันน้ำท่วม

2. ด้านผังเมือง

อุดมสมบูรณ์

ระบายน้ำ

การเพิ่มความแออัดด้วย

- เป็นแนวกันมิให้เมืองมีการขยายตัวไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด
- เป็นพื้นที่สกัดการขยายเมืองออกสู่ชนบทหรือพื้นที่เกษตรกรรมอัน
- ป้องกันมิให้เกิดชุมชน และอาคารเพิ่มขึ้นอันเป็นอุปสรรคต่อการ
- ใช้เป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจได้ตลอดฤดูกาล รวมทั้งป้องกัน

3. ด้านวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม

บทบาทของต้นไม้ในเมือง ในแง่ของวิศวกรรมสิ่งแวดล้อมนั้นมีมากมายหลายประการ อาทิ ต้นไม้ช่วยควบคุมการพังทลายของดิน ช่วยลดมลภาวะทางอากาศ น้ำ และเสียง ลดการสะท้อนของรังสีและแสงไฟจากรถที่เล่นสวนทางมา รวมทั้งสามารถใช้ต้นไม้ที่ปลูกสองข้างทางบอกทิศทางการจราจรได้ด้วย

4. ด้านสถาปัตยกรรม

ในแง่สถาปัตยกรรม ต้นไม้ปลูกตามถนนหนทาง หรือบริเวณอาคารสถานที่ต่างๆ สามารถทำหน้าที่เป็นฉากกำบังทัศนียภาพที่ไม่ต้องการให้บุคคลอื่นเห็น อันก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนตัวอาคารหรือขอบถนนให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอื่นๆ

5. ด้านสุนทรียภาพ

รูปทรง สีสัน และโครงสร้างของต้นไม้ หากเลือกสรรให้เหมาะสมก็จะก่อให้เกิดความสวยงาม กลมกลืน เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้การมีป่าไม้หรือ

ต้นไม้ในเมือง ยังหมายถึง การสร้างสภาพแวดล้อมให้เหมาะต่อการอยู่อาศัย และขยายพันธุ์ของนก ผีเสื้อ และสัตว์ป่าบางชนิด อันก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในเชิงนันทนาการอีกด้วย

6. ด้านคุณภาพชีวิต

- ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น คลายความเครียดเมื่อได้พบธรรมชาติที่สดชื่น
- ทำให้สุขภาพแข็งแรง ได้ออกกำลังกายสม่ำเสมอ มีอากาศบริสุทธิ์
- ได้เรียนรู้ความเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น เสียง ต้นไม้ และแมลง เป็นต้น
- ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

2.1.3 พื้นที่สีเขียวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง

ช่วงหลายทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศและมหานครต่าง ๆ กำลังเร่งรีบการฟื้นฟูโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจที่ได้รับความเสียหายจากมหาสงครามในครั้งนั้น ผลพวงจากการฟื้นฟูได้พลิกพื้นที่ซากสลักหักพังให้กลายเป็นป่าคอนกรีตในมหานคร และเมืองใหญ่ๆ และกำลังขยายตัวแผ่วงกว้างออกไปสู่พื้นที่โดยรอบ เพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านประชากรและเศรษฐกิจที่ติดตามมา นับว่าเป็นความสำเร็จในการเพียรพยายามของมนุษยชาติที่น่าภาคภูมิใจ หลายประเทศและหลายมหานครกำลังก้าวเดินไปในทิศทางดังกล่าวโดยไม่หยุดยั้ง เมื่อมีการสร้างก็ย่อมมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าจะมีการทำลายด้วยความตั้งใจเพื่อสนองตอบความต้องการที่เร่งรีบในระยะสั้น ในเวลาต่อมามวลมนุษย์ก็เริ่มมีอาการตื่นตระหนกและสำนึกถึงการสูญเสียปลูกฝังและกระตุ้นจิตสำนึกให้มวลมนุษย์กลับมารักและปลูกต้นไม้ขึ้นภายในเมือง เช่น “KEEP AMERICA THE BEAUTIFUL”, KEEP TOKYO GREEN, KEEP SINGAPORE GREEN, KEEP BANGKOK GREEN เป็นต้น พร้อมกันนี้ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้ระดมแนวคิดต่างๆ ทั้งเก่าและแนวคิดวนศาสตร์ในเมือง เป็นต้น เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มีมวลมนุษย์สูญเสียอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ครบวงจร อย่างไรก็ตาม ยังมีหลายประเทศหลายมหานครเล็งเห็นถึงความจำเป็นและความผูกพันระหว่างต้นไม้กับมวลมนุษย์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ อาทิ (สุรเชษฐ์ เชนฐมาส และคณะ, 2537 : 24-25) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของพื้นที่สีเขียว ดังนี้

- นครแคนเบอร์รา ออสเตรเลีย

ในอดีตที่ออสเตรเลียได้ก่อตั้งประเทศใหม่ๆ และเสาะแสวงหาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่ก่อตั้งเมืองหลวง โดยได้ตั้งแนวคิดไว้ว่าจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศและทัศนียภาพที่สวยงาม ตามธรรมชาติ และมีเอกลักษณ์โดดเด่น ในที่สุดก็ได้เลือกพื้นที่ที่เหมาะสม

และมีความหลากหลายของรูปลักษณะทางธรรมชาติ อาทิ ที่ลุ่ม ที่ราบ ที่เนิน เนินเขา แม่น้ำ ทะเลสาบ และเทือกเขา “THE GREAT DIVIDING RANGE” เป็นต้น

80 ปีต่อมา นครแคนเบอร์ราก็ปกคลุมไปด้วยตึกกรมทันสมัยมากมาย แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ของแนวคิดเดิมไว้ ทั้งนี้เพราะทุกๆ รัฐบาลที่ผ่านมา ได้สืบทอดเจตนารมณ์เดิมไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

- นครโยโกฮาม่า ญี่ปุ่น

นครโยโกฮาม่า ตั้งอยู่บนอ่าวโตเกียว สภาพเป็นเมืองเก่า และเมืองอุตสาหกรรมที่ได้รับการฟื้นฟูเนื่องจากถูกทำลาย โดยแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2466 และสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่เมืองโยโกฮามาก็ยังคงสภาพทางธรรมชาติไว้ในสัดส่วนที่สูง ดังจะเห็นได้ว่ามีสวนสาธารณะ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอยู่ถึง 1,209 แห่ง รวมเนื้อที่ประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร พร้อมกันนี้มหานครโยโกฮาม่าได้จัดทำแผนแม่บทที่เรียกว่า “แผนศตวรรษที่ 21 สำหรับโยโกฮาม่า” ขึ้นเพื่อปกป้องและขยายเขตสวนป่าชานเมือง พร้อมทั้งการจัดการทะนุบำรุงสวนสาธารณะ และพัฒนากิจกรรมด้านการเกษตรกรรม และวนกรรม โดยมีเป้าหมายจะปลูก ต้นไม้เพิ่มขึ้นอีก 10 ล้านต้น ในปี พ.ศ. 2000

- นครสิงคโปร์

เมื่อ 20 ปีก่อน สิงคโปร์ได้แยกตัวจากมาเลเซีย และพลเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลสิงคโปร์ได้วางนโยบายไว้อย่างมั่นคงว่า “นอกจากพัฒนาสิงคโปร์ให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม และเป็นศูนย์กลางการค้าของภูมิภาคแล้ว จะต้องมีการเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างเพียงพอในท่ามกลางของตึกบ้านช่องและป่าคอนกรีตสูงระฟ้า ด้วยในสมัยก่อนเกาะสิงคโปร์ มีต้นไม้อยู่เพียงเล็กน้อย ฉะนั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายสวนสาธารณะและฝ่ายสันตนาการ จึงต้องทำงานหนักอย่างต่อเนื่องกว่าที่จะบรรลุเป้าหมาย ในปัจจุบันสิงคโปร์ได้วางแนวปฏิบัติไว้ 2 ประการ คือ ให้มีการปลูกต้นไม้เพื่อความปลอดภัยโปร่งตามสถานที่ต่างๆ และปลูกเสริมไม้พุ่มและไม้เลื้อย เพื่อลดความกระด้างของผิวคอนกรีต

- นครปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน

นครปักกิ่งมีพลเมือง 9 ล้านคน มีเนื้อที่ 16,800 ตารางกิโลเมตร นับเป็นมหานครที่มีพื้นที่สีเขียวที่น่าชมเชยมาก ดังจะเห็นได้ว่าตลอดระยะทาง 25 กิโลเมตร จากท่าอากาศยานไปจนถึงตัวเมืองปักกิ่ง สองฟากถนนจะมีต้นไม้ขึ้นอยู่ตลอดเส้นทาง โดยปลูกไว้ถึง

3 แนวลึก ได้แก่ สน, หลิว, พอมพลา (POPLAR) เมื่อเข้าสู่ตัวเมืองจะพบต้นไม้ปกคลุมอยู่โดยทั่วไปตลอดพื้นที่ว่างสาธารณะ และรอบอาคารบ้านเรือน ดังข้อมูลสถิติพบว่า ในปี พ.ศ. 2492 นครปักกิ่งมีต้นไม้ประมาณ 80,000 ต้น ในปี พ.ศ. 2524 มีประมาณ 8,000,000 ต้น และยังคงปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประมาณปีละ 1 ล้านต้น

ชาวจีนมีจิตสำนึกในการปลูกต้นไม้มาช้านาน โดยมีสโลแกนประจำชาติว่า “ปลูกต้นไม้ 4 บริเวณ คือ บริเวณหมู่บ้าน บริเวณริมถนน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง และบริเวณที่โล่ง” เพื่อความสวยงามและความร่มเย็น

- กรุงเทพมหานคร

หากมองย้อนยุคไปในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร มีท้องสนามหลวงเป็นปอด มีถนนราชดำเนินและราชดำเนินในเป็นเส้นเลือดที่ปกคลุมไปด้วยไม้ยืนต้นเขียวชอุ่ม บ่งบอกถึงความเอาใจใส่ต่อต้นไม้ในยุคนั้น จวบจนกระทั่งปัจจุบัน กรุงเทพมหานครก็เหมือนกับมหานครใหญ่ๆ ทั่วโลกที่เร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจในลักษณะที่มีการแข่งขันเพื่อความอยู่รอด เมื่อพื้นที่ขยายเพิ่มขึ้นเป็น 1,500 ตารางกิโลเมตร ประชากรเพิ่มขึ้นจากจำนวนแสนเป็นจำนวนล้าน หากเทียบสัดส่วนการเติบโตของกรุงเทพมหานครในยุคนั้นกับยุคนี้จะเห็นได้ว่ามีสัดส่วนที่สูงมาก และกำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง หากย้อนมองถึงเขาดินวนา สวนลุมพินี สวนจตุจักร พุชมณฑล และสวนหลวง ร.9 ก็ตาม

รัฐบาลโดยกรุงเทพมหานครและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก็มิได้ขี้นอนใจในความจำเป็นส่วนนี้ จึงได้เร่งหามาตรการต่างๆ ทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่สีเขียวที่เพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ที่มุ่งเน้นถึงการพัฒนาประเทศที่มีความสอดคล้องกันในทุกๆ ด้าน อันส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในระยะยาว

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสวนสาธารณะ

2.2.1 ความหมายของสวนสาธารณะ

มีผู้กล่าวไว้ว่า “สวนสาธารณะ” คือปอดใบใหญ่ของคนเมืองหลวง คำกล่าวนี้สำหรับชาวชนบท ที่ได้ใกล้ชิดกับสภาพธรรมชาติอาจจะแปลกใจ เพราะเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดของกรุงเทพมหานครแล้ว พื้นที่สวนสาธารณะมีเพียงเล็กน้อย แต่ต้องทำหน้าที่สำคัญเปรียบได้กับปอดของมนุษย์ คือ การกลั่นกรองบรรยากาศ ให้ปราศจากมลภาวะทางอากาศ

นอกจากนี้สีเขียวของพรรณไม้ สีสวยสดใสของไม้ดอกไม้ประดับ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมในสวนสาธารณะที่ประกอบกันเป็นบรรยากาศของธรรมชาติที่สดชื่นรื่นรมย์ สวนสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของชาวเมือง (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต และคณะ, 2537 : 10) ได้มีผู้ให้ความหมายของสวนสาธารณะไว้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 780-799) ได้ให้ความหมายของคำว่า สวน หมายถึง บริเวณที่ปลูกต้นไม้เป็นจำนวนมาก ซึ่งกันเป็นขอบเขตไว้เป็นคำกล่าวทั่วๆ ไป ถ้าต้องการกล่าวว่า เป็นสวนชนิดใด ลักษณะใด ก็ให้มีคำอื่นประกอบหลังบอกให้ทราบ โดยเฉพาะ เช่น สวนครัว สวนดอกไม้ และคำว่า สาธารณะ หมายถึง เพื่อประชาชนทั่วไป เมื่อรวมคำว่าสวนสาธารณะเข้าด้วยกันแล้วทำให้มีความหมายรวมว่า สวนเพื่อประชาชนทั่วไป

เอ็ดมพร วิสมหมาย (2525 : 30-32) สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นสถานที่ที่ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างสิ่งก่อสร้างและธรรมชาติ โดยให้แนวความคิดว่าพื้นที่ได้ออกกำลังกาย และพักผ่อนทางด้านจิตใจ หลังจากภารกิจประจำวันสถานที่เหล่านี้ อาจเป็นสวนสาธารณะ วนอุทยาน สวนสัตว์ สนามกีฬา บริเวณถนน โดยจัดทางเดินที่ร่มรื่น อาจประดับด้วยน้ำพุ เก้าอี้นั่ง แสงไฟ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจและปลอดภัย

Eckbo (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต และคณะ, 2537 : 12) ให้ความหมายของสวนสาธารณะว่า คือพื้นที่โล่งที่มีการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ให้เกิดความสวยงามเท่าที่จะทำได้เป็นที่สงบร่มรื่น ตั้งใจให้เป็นที่พักผ่อน คลายความเมื่อยล้า เป็นที่พบปะพูดคุยสนทนาอย่างเงียบๆ ใช้เดินเที่ยวเล่น เป็นที่เพิ่มความสดชื่น ใช้เป็นที่ตรึงตรองสร้างสรรคความคิด ภายในสวนสาธารณะประกอบด้วย ต้นไม้มากมายหลายชนิด สนามหญ้า สระน้ำ น้ำพุ รูปปั้น ที่นั่งพักผ่อน ฯลฯ

จากความหมายของคำว่า “สวนสาธารณะ” ที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านพอที่จะสรุปได้ว่า สวนสาธารณะ คือ สถานที่ที่ก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างธรรมชาติกับสิ่งก่อสร้าง วัตถุประสงค์เพื่อการออกกำลังกายและพักผ่อนทางด้านจิตใจ และเปรียบเสมือนปอดของคนในเมือง

2.2.2 มาตรฐานและขนาดเนื้อที่สวนสาธารณะในเมือง

ผู้เชี่ยวชาญด้านผังเมืองและนันทนาการ ได้พยายามกำหนดมาตรฐานหรือสัดส่วนเนื้อที่สวนสาธารณะ ไว้พอเป็นแนวทางการศึกษา ดังนี้

อัน นิมมานเหมินทร์ (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต และคณะ, 2537 : 12) โดยหลักการแล้ว ชุมชนเมืองต้องแบ่งพื้นที่ไว้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด สำหรับเป็น

สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือจะต้องกำหนดสัดส่วนของพื้นที่สวนสาธารณะต่อประชาชนไว้ 1 ไร่ ต่อประชาชน 40 คน หรือ 1 คนต่อพื้นที่ 40 ตารางเมตร

เอ็อมพร วิสมหมาย (2527 : 20) การกำหนดพื้นที่เพื่อจัดสร้างสวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยให้มีจำนวนพอเหมาะกับจำนวนพื้นที่ทั้งหมดถ้าประเมินอย่างหยาบๆ จะใช้พื้นที่ประมาณ 10% ของพื้นที่ทั้งหมด เพื่อจัดเป็นสวนสาธารณะ และควรมีการสำรองพื้นที่เพื่อการเจริญเติบโตและความหนาแน่นของประชากรด้วย ถ้าคิดเป็นจำนวนพื้นที่ต่อคนจะต้องจัดเป็นสวนสาธารณะประมาณ 10 เอเคอร์ ต่อประชากร 1,000 คน หรือ 25 ไร่ ต่อประชากร 1,000 คน

Doell และ Twardzik (อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เศษฐมาศ และคณะ, 2537 : 13) เสนอว่า ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ควรกำหนดพื้นที่สวนสาธารณะขนาดใหญ่หรือขนาดกลางไว้ 5 เอเคอร์ (12.5 ไร่) ต่อประชากร 1,000 คน แต่ทั้งนี้จะต้องมีพื้นที่สวนสาธารณะขนาดเล็กอื่นๆ เช่น สวนสาธารณะละแวกบ้าน (Neighborhood parks) สนามเล่นเกมและกีฬา (Playfields) มีเนื้อที่รวมกันใกล้เคียงกับพื้นที่สวนสาธารณะดังที่กล่าวมาแล้วรวมอยู่ด้วย

ขนาดของสวนสาธารณะในเมืองจะมีความแตกต่างกันออกไปในด้านขนาดรูปแบบการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ ที่ตั้งขอบเขตการให้บริการ จากลักษณะที่ปรากฏความแตกต่างดังกล่าว จะเป็นตัวกำหนดถึงขนาดหรือลำดับขั้นของสวนสาธารณะ

สุรเชษฐ์ เศษฐมาศ และคณะ (2535 : 13-17 อ้างถึงใน Rodney, 1964 : 312-318) ได้กำหนดขนาดสวนสาธารณะออกเป็นลำดับต่างๆ 6 ลำดับ ดังนี้

1. ที่เด็กเล่น (Play lot) ที่เด็กเล่นเป็นพื้นที่ที่มีขนาดเล็ก โดยมีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 225-720 ตารางเมตร เห็นพื้นที่ที่จัดสร้างขึ้นเพื่อเด็ก ๆ ก่อนเข้าโรงเรียน ขนาดของพื้นที่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ที่หาได้ และจำนวนของเด็ก ๆ ภายในจะประกอบด้วยเครื่องเล่นต่าง ๆ พื้นที่ว่างสำหรับเล่นเกม กองทราย ลานจักรยาน เป็นต้น พื้นที่จะต้องมีรั้วรอบมิดชิดเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น

2. สวนเด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playground) สวนประเภทนี้เป็นสวนที่จัดสร้างขึ้นเพื่อเด็กอายุตั้งแต่ 6-15 ปี เป็นสวนที่ตั้งอยู่ใกล้บ้าน มีขนาดเล็กที่ 7.5-15 ไร่ โดยมีขนาดใหญ่กว่าที่เด็กเล่น ภายในจะมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ที่เล่นเกม เล่นกีฬาที่ว่างสำหรับวิ่งเล่น สนามหญ้า สระว่ายน้ำเล็ก สามารถเดินทางมาใช้บริการได้สะดวก คือ ตั้งอยู่ในระยะเดินเท้า (Walking Distance)

3. สวนสาธารณะละแวกบ้าน (Neighborhood Park) สวนระดับนี้เหมาะสมที่จะใช้เป็นที่พักผ่อนหรือปอดของผู้ที่อาศัยในเมือง เพราะสามารถใช้ได้ทุกเพศทุกวัย และที่สำคัญคือ ตั้งอยู่ใกล้บ้าน ใช้เวลาในการเดินทางน้อย สวนระดับนี้มีขนาดเนื้อที่มากกว่าสวนเด็กเล่น คือ มีขนาด 10-75 ไร่ ภายในประกอบด้วย สนามหญ้า ไม้ดอกไม้ประดับ บริเวณที่ปิกนิก ที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น เป็นต้น

4. สนามเพื่อเล่นเกมกีฬา (Playfields) ได้จัดสร้างและออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการการพักผ่อนของคนในช่วงอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป มีขนาดพื้นที่ 30-75 ไร่ ภายในประกอบด้วยรูปแบบของสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งกลางแจ้งและภายในอาคาร เช่น สนามบาสเกตบอล วอลเลย์บอล สนามหญ้า บริเวณที่ปิกนิก สโมสรชุมชน สระว่ายน้ำ เป็นต้น

5. สวนสาธารณะขนาดใหญ่ (Large recreation Park) มีขนาดเนื้อที่ตั้งแต่ 250 ไร่ขึ้นไป มีความเหมาะสมสำหรับทุกเพศทุกวัย เป็นสวนที่สามารถอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเมือง และทำให้ประชาชนในเมืองหลวงได้สัมผัสกับสภาพธรรมชาติ ภายในจะประกอบไปด้วยสภาพที่เป็นธรรมชาติ มีบริเวณที่ปิกนิก ตั้งแคมป์ ชิม้า พายเรือ ตกปลา และยังเป็นที่ยักยักศึกษาพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ

6. พื้นที่สงวนรักษา (Reservation) เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ตั้งแต่ 1,250-2,500 ไร่ เป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างจากชุมชนเมือง ยังมีสภาพธรรมชาติที่สวยงาม ประกอบไปด้วยพันธุ์ไม้ต่าง ๆ หนอง บึง แม่น้ำ ที่สภาพตามธรรมชาติ ประชาชนที่เข้ามาใช้บริการจะมำตั้งแคมป์ตกปลา ดำน้ำ ศึกษาสภาพธรรมชาติ

สุรเชษฐ์ เชษฎฐมาส และคณะ (2535 : 13-17 อ้างถึงใน Kraus, 1971 : 435-436) ได้กำหนดขนาดสวนสาธารณะออกเป็นลำดับใหญ่ ๆ 5 ลำดับ ดังนี้

1. ที่เด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playlot) มีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 225-400 ตารางเมตร เป็นพื้นที่ขนาดเล็กสำหรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียน เหมาะสมสำหรับบริเวณพื้นที่ที่ขาดที่เล่น ที่พักผ่อนสำหรับเด็ก ๆ

2. สวนเด็กเล่นละแวกบ้าน (Neighborhood Playgrounds) มีขนาดพื้นที่ 11.25-18.75 ไร่ เหมาะสมสำหรับเด็กก่อนเรียนและตั้งแต่อายุ 6-15 ปี ภายในประกอบด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น สระน้ำขนาดเล็ก ไม้ดอกไม้ประดับ กองทราย บริเวณสำหรับวิ่งเล่น ที่เล่นเกมส์ และยังเป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์ของผู้คนในละแวกนั้น

3. สวนระดับละแวกบ้าน (Neighborhood Parks) จัดสร้างเพื่อทุกเพศทุกวัยที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ต้องใช้พลละกำลัง มีพื้นที่ตั้งแต่ 75 ไร่ มีการตกแต่งพื้นที่ด้วยไม้ดอกไม้ประดับ มีสนามหญ้าสำหรับนั่งพักผ่อน เป็นต้น

4. สนามเพื่อเล่นเกมกีฬาระดับชุมชน (Community Playfields) มีขนาดพื้นที่ 30-75 ไร่ สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ออกกำลังกายกลางแจ้งสำหรับเด็กโตไปจนถึงผู้ใหญ่ ภายในประกอบไปด้วยสนามเด็กเล่น สนามเล่นกีฬาประเภทต่างๆ เช่น สนามฟุตบอล ซอฟบอล สนามเทนนิส สนามแบดมินตัน และยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกด้วย

5. สวนระดับชุมชนขนาดใหญ่ (Larger Community Parks) มีขนาดพื้นที่ตั้งแต่ 250 ไร่ขึ้นไป ประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกหลายรูปแบบ ผู้ที่มาใช้บริการจะเป็นกลุ่มหรือครอบครัว มีบริเวณที่ปิกนิก ตั้งแคมป์ ที่ขี่ม้า พายเรือ ว่ายน้ำ ศึกษาสภาพธรรมชาติ มีบริเวณที่เล่นกีฬาประเภทต่างๆ สโมสร ฟิสิทริคัลท์ เป็นต้น

2.2.3 การจัดการสวนสาธารณะในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการในสวนสาธารณะ

(สุรเชษฐ์ เชนวุฒาสและคณะ, 2537 : 20-21 อ้างถึงในปิณฑุระ บุญนาค, 2523 : 92) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการสวนสาธารณะไว้ดังนี้

1. เพื่อจัดให้เป็นสถานที่ในลักษณะสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
2. เพื่อกันพื้นที่ส่วนหนึ่งให้มีลักษณะเป็นธรรมชาติ เพื่อให้มีต้นไม้และเป็นที่ว่างเพื่อลดอากาศเป็นพิษ
3. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะในเรื่องพืชพันธุ์ที่หายากหรือกำลังจะสูญพันธุ์ จะได้รับการดูแลให้ปลอดภัยในสวนสาธารณะ
4. เป็นสถานศึกษาในเรื่องธรรมชาติให้แก่ประชาชนโดยทางอ้อม
5. เป็นสถานที่แสดงถึงความเจริญของผู้คนในประเทศนั้น ในเรื่องความรู้ความเข้าใจในวิทยาการธรรมชาติ เป็นที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยและวินัยอันดีของประชาชนที่เข้ามาให้บริการในสวนสาธารณะ

สำหรับแนวความคิดในการจัดการพื้นที่นันทนาการประเภทสวนสาธารณะได้นำหลักการของการจัดการทางด้านอุทยานแห่งชาติ ซึ่ง สุรเชษฐ์ เชนวุฒาส (2526) ได้เสนอแนวทาง

การแบ่งเขตการจัดการไว้ และได้สรุปแนวความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการแบ่งเขตการจัดการ (Management Zoning) สวนสาธารณะไว้ ดังนี้

1. เขตบริการ (Service Zone) เป็นเขตที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ ซึ่งอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการสวนสาธารณะและเพื่อบริการแก่ผู้เข้าใช้บริการในสวนสาธารณะ ได้แก่ อาคารในส่วนของการบริหารศูนย์ประชาสัมพันธ์มาใช้บริการ ห้องน้ำ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่จอดรถ เป็นต้น

2. เขตนันทนาการแบบสงบเงียบ (Passive Recreation Zone) เป็นเขตการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ใช้การออกกำลังกายหรือออกกำลังกาย แต่เป็นบริเวณของการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งใกล้ชิดกับธรรมชาติ ให้ความสงบและร่มรื่น ผ่อนคลายความตึงเครียดและความเหน็ดเหนื่อย เช่น การปิกนิก การนั่งเล่น ฉะนั้นรูปแบบของการพัฒนาหรือจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และการให้บริการจะต้องสอดคล้องกับกิจกรรมหรือความต้องการของผู้เข้ามาใช้บริการ ซึ่งจะพบว่าบริเวณนี้จะต้องมีความสวยงาม มีการปลูกดอกไม้ แปลงดอกไม้ สนามหญ้า สระน้ำ ม้านั่ง มีการจำลอง ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตก น้ำพุ สวนสัตว์ เป็นต้น

3. เขตนันทนาการแบบให้พลังกำลัง (Active Recreation Zone) เป็นเขตพักผ่อนหย่อนใจที่ต้องการออกกำลังกาย กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การเดิน การวิ่ง การขี่จักรยาน การเล่นฟุตบอล การพายเรือ การว่ายน้ำ การขับรถเล่น เป็นต้น จึงต้องมีการจัดบริเวณเพื่อเป็นเขตในการจัดการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการได้อย่างเหมาะสม เช่น สนามกีฬา โรงยิมเนเซียม สระว่ายน้ำ ทางเดินเท้า ฯลฯ

จากการศึกษาของเอี่ยมพร วิสมหมาย (2527 : 34-37) ได้กล่าวถึงสวนสาธารณะที่ดี ดังนี้

1. ให้ความสะดวกแก่ผู้มาใช้บริการ ดังนี้

- 1.1 มีป้ายบอกชื่อสวนสาธารณะบริเวณประตูทางเข้าทั่วไป
- 1.2 มีแผนที่หรือแผนผังแสดงขอบเขต และตำแหน่งต่าง ๆ ของสวนสาธารณะ เพื่อให้ผู้มาใช้บริการสามารถทราบว่าควรจะไปไหนก่อน
- 1.3 ถนนภายในสวนสาธารณะควรมีขนาดความกว้างส่วน โค้ง และสัดส่วนต่าง ๆ ตามมาตรฐานทั่วไป เพื่อให้ความปลอดภัยในการขับขี่ มีที่จอดรถ และต้นไม้ที่ร่มรื่นสองข้างทาง
- 1.4 มีถังขยะ สุขา เพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้
- 1.5 มีศูนย์ให้คำแนะนำและบริการ

2. ให้ความปลอดภัย

- 2.1 มียามรักษาการณ์
- 2.2 มีแสงสว่างเพียงพอในเวลากลางคืน
- 2.3 มีประตูเข้าออกไม่มากนัก ในเวลากลางคืนควรเปิดเพียงประตูเดียว
- 2.4 มีป้ายบอกการจราจร และป้ายบอกเตือนที่มีอันตราย เช่น ถนนลื่น ดินพัง สัตว์ป่า ฯลฯ
- 2.5 ทำรั้วกั้นในบริเวณที่ไม่ปลอดภัย กั้นริมน้ำเมื่อสวนนี้อยู่ใกล้สนามเด็กเล่น
- 2.6 แยกถนนและทางเดินอย่างเด็ดขาด
- 2.7 สำรองและซ่อมแซมสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ อยู่เสมอ เช่น เครื่องเล่นในสนามเด็กเล่น สะพาน เก้าอี้
- 2.8 ตรวจสอบสายไฟ และปลั๊กไฟ
- 2.9 ตัดแต่งต้นไม้ที่กิ่งแห้งตายหรือแต่งพุ่มไม้เสมอ ไม่ให้มีดกเกินไป
- 2.10 ควรมีหน่วยพยาบาล

3. มีการดูแลรักษาที่ดี

- 3.1 ทำความสะอาดสม่ำเสมอ เช่น เก็บขยะ กวาดถนน กวาดสนาม เป็นต้น
- 3.2 ตัดหญ้า ตัดแต่งทรงพุ่มของต้นไม้
- 3.3 ให้น้ำ รดน้ำ ตัดแต่งทรงพุ่มของต้นไม้
- 3.4 ให้น้ำ รดน้ำ พรุนดิน และฉีดยากันโรคแมลง
- 3.5 ซ่อมแซมอุปกรณ์ เช่น ทาสีเก้าอี้ ติดป้าย หรือทำรั้วใหม่
- 3.6 ชักชวนให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาด
- 3.7 อนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่สวยงามตามธรรมชาติไว้ให้ดียิ่งขึ้น

สรุปแล้วในการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และการให้บริการในสวนสาธารณะ ข้อคิดสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ ภูมิหลังของผู้เข้ามาใช้บริการ วัตถุประสงค์ในการเข้ามาใช้ รูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้เข้ามาพักผ่อนให้ความสนใจ ประเภทของกลุ่ม และในการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกยังต้องพิจารณาถึงความสวยงามทางทัศนียภาพ รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดมลพิษในด้านอื่น ๆ สามารถดูแลรักษาได้ง่ายและที่สำคัญสามารถอำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการของผู้เข้ามาใช้บริการได้มากที่สุด

2.3 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ในการประชุม ณ องค์การสหประชาชาติ (นิภา จักรสมศักดิ์, 2545 : 11 อ้างถึงในปรัชญา เวสารัชช, 2538 : 3-4) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่ไม่อาจกำหนดคำนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ แต่หากจะเข้าใจชัดเจนแล้ว การนิยามความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเฉพาะเจาะจงในระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองหนึ่งๆ เท่านั้น และครอบคลุมประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนในชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาและเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน สะท้อนถึงการเข้าร่วมโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผน และดำเนิน โครงการพัฒนา เศรษฐกิจสังคม และการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา

3. การพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงาน และทรัพยากร) เพื่อการพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

4. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพ โครงสร้างการบริหารนโยบาย และลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชน มิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการที่แตกต่าง แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ต่อประชาชน

2.3.2 ขอบเขตการมีส่วนร่วมของประชาชน

มิติของการมีส่วนร่วม (Dimension) ประกอบด้วยประเด็นคำถาม ดังนี้ มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือ ร่วมในการคิดถึงปัญหา โดยระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการ ระหว่างดำเนินการ และการตัดสินใจดำเนินการ โดยเกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

1.1 ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกันในสภาพปัญหาที่เผชิญร่วมกัน กลายเป็นความสนใจและกังวลใจของส่วนร่วม

1.2 ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ขณะนั้น ผลักดันให้มุ่งสู่การรวมกลุ่ม วางแผนกระทำร่วมกัน

1.3 การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทางที่พึงปรารถนาและต้องมีความเข้มแข็งมากพอที่จะเกิดความรู้สึกกระทำการที่จะสนองตอบความต้องการของผู้เดือดร้อน

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่างๆ การบริหารงานกิจกรรมและการประสานงาน ขอความช่วยเหลือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางวัตถุ สังคม ของแต่ละบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผล (Evaluation) ของโครงการ การมีส่วนร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่

4.1 พิจารณาองค์ประกอบผู้เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น

4.2 พิจารณาคุณลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย เป็นต้น

4.3 ร่วมอย่างไร (How) ลักษณะขั้นพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วมการได้รับรางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับในการเข้าร่วม รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรของชุมชน ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่และระยะเวลาในการเข้าร่วม ผลที่เกิดจากการเข้าร่วม เช่น เป็นการเสริมพลังหรืออำนาจองค์กร หรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

2.4 ทฤษฎีและแนวความคิดการวางผังเมือง

ทฤษฎีแนวความคิดของนักผังเมือง ได้ค้นคว้ามาจาก นิพนธ์ เมธินาพิทักษ์ (2540 : 45-48) จากการศึกษารูปแบบ การขยายตัวของเมือง ในอดีตของนักผังเมืองต่างๆ พบว่าที่สำคัญมี 4 แบบ หรือ 4 ทฤษฎี คือ

1. Concentric Zone ศึกษาโดย Burgess พบว่าเมืองจะมีลักษณะขยายตัวออกไปเป็นรูปวงกลม เริ่มจากศูนย์กลางเมืองออกไปเป็นชั้นๆ ประชาชนจะหนาแน่นบริเวณศูนย์กลางเมืองและค่อยๆ หนาแน่นน้อยลง เมื่อระยะทางห่างออกไปจากศูนย์กลางเมือง (CBD) ซึ่งเป็นที่ตั้งของธุรกิจและบริเวณใกล้เคียงเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม

2. Sector Theory ศึกษาโดย Homer Hoyt เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจาก Concentric Zone โดยตั้งสมมุติฐานว่า เมืองจะขยายตัวออกจากศูนย์กลางเมืองไปสู่รอบนอกตามเส้นทางคมนาคม การขยายตัวของเมืองก่อให้เกิดเขตต่างๆ คล้ายทฤษฎี Concentric Zone

3. Star Shape Theory เป็นลักษณะเมืองที่มีถนนสายรัศมีเข้าสู่ศูนย์กลางเมือง เมืองจะขยายตัวออกจากศูนย์กลางเมือง (CBD) สู่ออกตามเส้นทางคมนาคมทุกทิศทาง

4. Polycentric Theory หรือ Multiple Nuclei เมืองหลายศูนย์กลาง เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองขนาดใหญ่หรือมหานคร สาเหตุมาจากความสะดวกในเรื่องเส้นทางคมนาคมและการสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้เกิดศูนย์กลางความเจริญขึ้นหลายแห่ง แต่ละแห่งก็มีกิจกรรมต่างกัน เช่น ศูนย์กลางการค้า ศูนย์การศึกษา ศูนย์การบริหาร เป็นต้น

นิพนธ์ เมธินาพิทักษ์ (2540 : 48) ได้เสนอแนวความคิดในการออกแบบผังเมืองอนาคต (Ideal City เมืองในฝัน) ดังนี้

1. Neighborhood Concept เป็นแนวความคิดของนักผังเมืองชื่อ Perry ใน ค.ศ. 1923 เพื่อวางผังเมืองใหม่ (New Town)

แนวความคิด

- แบ่งเมืองออกเป็นชุมชนย่อยๆ (Neighborhood units) แต่ละชุมชนย่อยต่างก็มีศูนย์กลางชุมชนย่อย (Sub-centers)

- ศูนย์กลางชุมชนย่อย (Sub-centers) ประกอบด้วย โรงเรียน ร้านค้า ที่พักผ่อนหย่อนใจ มีถนนล้อมรอบเป็นขอบเขตชุมชน รัศมีจากศูนย์กลางชุมชนประมาณ ½ ไมล์

- ประชากร 1 กลุ่มย่อย ประมาณ 5,000 คน เพื่อให้พอเหมาะกับการบริการสังคมที่อยู่อาศัยจัดเป็นอาคารสงเคราะห์

- เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นเกิน 5,000 คน ต่อ 1 ชุมชนย่อย ก็สร้างชุมชนย่อยใหม่ ห่างจากชุมชนเดิมอีก 1 ไมล์

- เมืองที่มีประชากรมาก เช่น 60,000 คน ก็แบ่งเป็นหลาย Neighborhood Concept

ข้อดี เป็นการกระจายความเจริญ จากชุมชนหลักไปสู่ส่วนต่างๆ ของเมืองให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณะอย่างทั่วถึง

2. Nodal Concept เป็นแนวความคิดพัฒนามาจาก Neighborhood Concept ศูนย์กลางชุมชน ประกอบด้วย กิจกรรมหลากหลาย ประกอบด้วยอาคารสูงอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม

แนวความคิด

- ไม่คำนึงถึงขนาดและขอบเขตของ Neighborhood Unit ว่ามีรัศมีบริการ ½ ไมล์หรือไม่ แต่จะเน้นเรื่องการให้บริการสาธารณะที่เพียงพอและการรักษาสภาพแวดล้อม

- ศูนย์กลางชุมชนประกอบด้วยกิจกรรมหลากหลาย เช่น โรงเรียน สโมสร ร้านค้า สำนักงาน สถาบันการเงิน โรงพยาบาล ที่ทำการรัฐ สวนสาธารณะ และสนามเด็กเล่น เป็นต้น

- ในเมืองหนึ่งๆ ประกอบด้วยหลาย Nodes ก็ได้

- ถ้าเมืองเล็กอาจมีศูนย์กลางชุมชนเดียว ถ้าเมืองใหญ่อาจมีหลายศูนย์กลางก็ได้

ข้อดี

- ชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น

- ประชาชนได้รับความสะดวก เพราะศูนย์กลางชุมชนมีกิจกรรมหลากหลาย

ข้อเสีย เมืองจะแออัดและเกิดปัญหาจราจรบริเวณศูนย์กลางเมือง

3. Convenience Concept (A walk town)

แนวความคิด

เป็นแนวความคิดเดียวกับ Neighborhood Concept แต่เน้น 2 เรื่อง

1. การเดินติดต่อระหว่างที่พักอาศัยแต่ละแห่งถึงกันหมด และการเดินติดต่อกับศูนย์กลางชุมชนไม่ไกลเกินไป เพื่อมิให้ชุมชนแยกกันอยู่แบบเอกเทศ

2. ขนาดและความหนาแน่นประชากรในแต่ละ Neighborhood Unit จะต้องพอเหมาะสัมพันธ์กับบริการสาธารณะ

Paul Ritter กล่าวว่า ระยะทางการเดินทางที่เหมาะสม คือ ใช้เวลาไม่เกิน 30 นาที ติดต่อกับศูนย์กลางชุมชน และใช้เวลา 15 นาที เดินทางติดต่อกับโรงเรียนและร้านค้า

ข้อดี ประชาชนสามารถติดต่อกับศูนย์กลางชุมชนได้โดยการเดิน ทำให้สะดวก เพราะไม่ไกลเกินไป

ข้อเสีย แนวความคิดนี้ไม่เหมาะสมกับสภาพเมืองในปัจจุบัน เพราะมีการขนส่ง โยธายนต์ รถไฟ และพาหนะอื่นได้สะดวกและรวดเร็วกว่าการเดินเท้า ฉะนั้น ขนาด Neighborhood Unit จึงไม่จำเป็นที่จำกัดอยู่ในรัศมีบริการโดยการเดินใน 30 นาทีอีกต่อไป

4. Garden City Concept

เป็นแนวความคิดของนักผังเมืองชื่อ Ebenezer Howard ในปี ค.ศ. 1898 ในการออกแบบเมืองใหม่ (New Town) เพื่อพัฒนาเมืองทางด้านสภาพแวดล้อมให้ประชากรหนาแน่นเกินไป ควบคุมการขยายตัวของประชากรและของเมืองให้อยู่ในขนาดที่พอเหมาะ

แนวความคิด

- สร้างเมืองบริวาร (Garden Cities) ล้อมรอบเมืองหลัก แต่ละเมืองต่างก็มีความสมบูรณ์ในตัวเอง

- ประชากรในเมืองหลัก (Central City) ไม่เกิน 58,000 คน

- เมืองบริวารจะพึ่งพาเมืองหลักทางด้านบริการ

- ประชากรในเมืองบริวารเมืองละไม่เกิน 32,000 คน ไม่มีการขยายตัวทางด้านประชาชนอีกต่อไป โดยมีพื้นที่เกษตรกรรมหรือ Greenbelt ล้อมรอบเพื่อป้องกันการแผ่ขยายของเมืองบริวาร และใช้เป็นแหล่งผลิตอาหาร

- เมื่อประชากรในเมืองบริวารเกิน 32,000 คน จะต้องไปสร้างเมืองใหม่

- แยกพื้นที่อุตสาหกรรมออกจากเขตที่อยู่อาศัย โดยให้อยู่รอบนอกของเมือง

เป็นแนวความคิดในการออกแบบเมืองใหม่ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เพราะสมัยนั้นเมืองมีปัญหา ในเมืองเต็มไปด้วยโรงงานอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัยอยู่รอบๆ โรงงาน ประชาชนอยู่กันอย่างแออัด ขาดสุขลักษณะ ขาดที่พักผ่อนหย่อนใจ เมืองเต็มไปด้วยฝุ่นละอองสกปรกทั่วไป ขาดบริการสาธารณะ และเกิดโรคภัยไข้เจ็บ

5. Industrial Town (เมืองอุตสาหกรรม)

เป็นแนวความคิดของสถาปนิกฝรั่งเศส ชื่อ Tony Garnier ใน ค.ศ. 1901-1904 ในการออกแบบเมือง

แนวความคิด

- เลือกลงตั้งเมืองบนเนินริมน้ำและใกล้เชิงเขา

- แยกที่อยู่อาศัยและเขตโรงงานอุตสาหกรรม

- บนเชิงเขาให้เป็นที่อยู่อาศัย และริมน้ำเป็นโรงงานอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมที่มีกลิ่นและเหม็นถ่านหินให้อยู่ไกลออกไป

- มีบริการสาธารณะต่างๆ อยู่ใกล้ที่อยู่อาศัย เช่น ศูนย์ราชการ โรงพยาบาล

สุสาน ฯลฯ

- ถนนภายในเขตที่อยู่อาศัยเป็นแบบตารางสี่เหลี่ยม

- การขนส่งระหว่างเมืองใช้รถยนต์และรถไฟ
- มีอ่างเก็บน้ำ เพื่อนำพลังน้ำมาใช้ทำไฟฟ้า
- มีโรงกำจัดน้ำเสีย
- ประชากรประมาณ 32,000 คน

การนำทฤษฎีไปใช้ในการออกแบบวางผังเมือง

การวางผังเมืองในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ อเมริกา ญี่ปุ่น ฯลฯ ใช้หลายทฤษฎีรวมกัน คือ ใช้แนวความคิดเมืองหลายศูนย์กลาง (Polycentric Theory) ซึ่งพัฒนามาจากแนวความคิด Neighborhood Unit Concept ของ Perry ร่วมกับแนวความคิด Garden City ของ Ebenezer Howard ฉะนั้น ผลงานด้านการวางผังเมืองที่ปรากฏจึงเป็นเมืองที่มีหลายศูนย์กลาง และล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเป็นตัวควบคุมการแผ่ขยายตัวของเมือง เช่น เมือง Elizabeth ใน Australia Crawley เมือง Harlow ใน United Kingdom เมือง Warsaw ใน Poland และเมือง Kohoku New Town ในประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

การวางผังเมืองของเมืองต่างๆ ในประเทศไทยของกรมการผังเมือง แทบทุกเมืองใช้แนวความคิดเช่นเดียวกันคือ ทฤษฎีเมืองหลายศูนย์กลางกลาง (Polycentric Theory) ร่วมกับแนวความคิด Garden City ฉะนั้น เมืองรวมที่ประกาศใช้บังคับเป็นกฎกระทรวง ขณะนี้แทบทุกผังเมืองมีรูปแบบเป็นเมืองหลายศูนย์กลาง และมีพื้นที่เกษตรกรรมเป็น Greenbelt ล้อมรอบ เช่น ผังเมืองรวมเมืองนครนายก ผังเมืองรวมเมืองสระบุรี ผังเมืองรวมเมืองระยอง และผังเมืองรวมเมืองยโสธร เป็นต้น

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงจันทร์ อภากรชรุตร์ เจริญเมือง (2536 : 78) ได้ศึกษาเรื่อง การเติบโตของเมืองและสถานะแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ จากการสำรวจที่เทศบาลเชียงใหม่ เพื่อต้องการทราบความต้องการพื้นที่สาธารณะของประชาชน พบว่า สวนสาธารณะเป็นสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด คิดเป็นความต้องการถึง 22.44% ของความต้องการทั้งหมด ประมวลได้ว่าประชาชนต้องการให้มีการปรับปรุงสวนสาธารณะ สวนสุขภาพและสนามเด็กเล่นเพิ่มเติม และให้ทางเทศบาลรักษาความสะอาด มาตรการรักษาความปลอดภัย นอกจากนี้ประชาชนยังเรียกร้องให้สร้างสวนหย่อมและปลูกต้นไม้ขึ้นต้นเพื่อความร่มรื่นอีกด้วย

บัลลังก์ วิเศษศรี (2543 : 2) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพการเพิ่มพื้นที่สีเขียวโดยประชาชนมีส่วนร่วมในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า พื้นที่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ มีพื้นที่สวนสาธารณะในความดูแลปัจจุบัน 140 ไร่ มีประชากร จำนวน 170,960 คน คิดอัตราส่วนได้ 1.3 ตารางเมตร/คน เมื่อเทียบกับมาตรฐานการมีสวนสาธารณะ 15 ตารางเมตร/คน ทำให้ทราบว่าเขตเทศบาลมีสวนสาธารณะน้อยกว่ามาตรฐานที่กำหนด สำหรับพื้นที่ศึกษาได้กำหนดในเขตแขวงกาวิละ เนื่องจากมีพื้นที่สวนสาธารณะน้อยที่สุด และจากการศึกษาความเหมาะสมในการสร้างสวนสาธารณะได้ พื้นที่บริเวณ ช้างที่ทำการไฟฟ้าบ้านเด่น ซึ่งเป็นพื้นที่ในความดูแลของเทศบาลมีจำนวนพื้นที่ 12 ไร่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved